

**ONTSTAAN, DOELSTELLINGEN
EN WERKWIJZE VAN DE
STICHTING OUDE
GELDERSE KERKEN**

**STICHTING
OUDE GELDERSE KERKEN**

**ONTSTAAN
DOELSTELLINGEN
WERKWIJZE**

**BIJLAGEN;
STATUTEN
HUISHOUELIJK REGLEMENT
REGLEMENT PLAATSELIJKE
COMMISSIES**

**STICHTING
OUDE GELDERSE KERKEN**
Postbus 19 6950 AA Dieren Telef. 08337-371
Postrekening 33.24.614 t.n.v. Stichting Oude Gelderse Kerken te Arnhem

I N L E I D I N G.

De provincie Gelderland telt bijna 300 kerken, kappen en synagoges welke als monument van geschiedenis en kunst zijn beschermd. Alle kostbaarheden uit het verleden vaak niet alleen gebouwd als godshuis voor de gelovigen maar ook als huis voor de gemeenschap, als symbool voor stad en dorp.

Dit voor de gemeenschap waardevolle bezit wordt beheerd en gebruikt door Hervormde, Rooms Katholieke en in enkele gevallen door Gereformeerde en Joodse Gemeentes. Een beheer dat, door de dalende opbrengsten van het kerkelijk bezit en de afname van het aantal betalende kerkleden, een steeds groter probleem vormt voor de afzonderlijke kerkelijke gemeentes.

In Groningen en Friesland werden in 1969 en 1970 de eerste provinciale kerkenstichtingen opgericht. In dit deel van ons land speelt vooral het buiten gebruik raken en daardoor de verwaarlozing van vele kerken op het ontvolkte platteland. Dit probleem speelt in Gelderland (nog) niet in die mate als in het noorden, hoewel ook in onze provincie monumentale kerkgebouwen hun oorspronkelijke functie verliezen. Het gotische kerkkoor in Overasselt is buiten gebruik, de gotische kerk in Horssen was enige tijd gemeenschapshuis en werd daarna een pakhuis voor meubelen, een zelfde lot was de kapel de het St. Catharinaklooster in Harderwijk lange tijd beschoren. Andere kerken kregen na het verlies van hun kerkelijke functie wel een passende bestemming. Het kerkje in Persingen werd een tentoonstellingsruimte. Vele kerken werden in de vorige eeuw, toen ze hun functie verloren, afgebroken.

In Puiflijk en Afferden herinneren alleen de torens nog aan het vroegere kerkgebouw. De wettelijke monumentenbescherming verhindert nu de sloop van de monumentale kerkgebouwen, maar de "koude sanering" door gebrek aan onderhoud gaat verder.

ONTSTAAN VAN DE STICHTING OUDE GELDERSE KERKEN.

Niet de kerken welke hun functie verliezen en daardoor verloren dreigen te gaan, maar de problemen rond de restauratie van één der grotere kerken in onze provincie vormden de aanleiding tot de oprichting van de Stichting Oude Gelderse Kerken. Ondanks het feit dat de overheid veelal door aanzienlijke subsidies restauratie van een kerkgebouw mogelijk maakt (Rijk 50%, Provincie 10%, Gemeente 30%) vormen de overblijvende kosten bij de miljoenen kostende restauraties voor de kerkelijke gemeente in vele gevallen een niet op te brengen last. Naast de 10% eigen aandeel in de restauratiekosten spelen hierbij de niet subsidiabele lasten zoals verwarming, verlichting en meubilair en de hoge kosten van de voorfinanciering van de subsidies (in het tijdsverloop tussen betalingen aan aannemers en ontvangst van de subsidies) een rol.

Het gevolg is dat in vele plaatsen de kerkelijke gemeente een restauratie niet kan opbrengen. Hierdoor blijven restauraties welke broodnodig zijn achterwege. Op een aantal plaatsen werd een verbreding van het draagvlak gevonden voor de in stad en dorp veelal beeldbepalende kerkgebouwen, waardoor restauraties toch tot stand konden komen. Zo ontstonden o.a. in Lochem, Tiel en Heumen plaatselijke stichtingen voor behoud van het kerkgebouw, waarin de gehele burgerij werd betrokken.

Gekonfronteerd met deze problematiek van vele kerkelijke gemeenten begon de Provinciale Kerkvoogdijcommissie van de Nederlandse Hervormde Kerk in Gelderland in 1971 de eerste besprekingen over de mogelijkheid en wenselijkheid van bredere coördinatie in Gelderland.

In 1973 werd hierop de nota over "Beheer en bezit van historische kerkgebouwen in Gelderland" uitgebracht. In deze nota werd de oprichting van een Stichting Oude Gelderse Kerken voorgesteld, als een niet kerkelijke maar algemene stichting met bestuursleden benoemd door de Provincie Gelderland, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, het Beraad van Kerken in Midden-Nederland, provinciale kerkelijke organisaties en donateurs.

In de nota wordt onder meer gesteld:

"Evenals vele problemen die zich in de tweede helf van de twintigste eeuw aandienen is ook het vraagstuk waarover deze nota gaat een gevolg van de vele veranderingen ten opzichte van wat wij "vroeger" plegen te noemen.

Tóen had nagenoeg ieder lid van de gemeenschap behoefte aan een sacrale ruimte, nú wordt het deel van de gemeenschap dat die behoefte (nog) heeft steeds kleiner. Tóen vormde het gebeuren in die sacrale ruimte (de kerkdienst) vaak de enige uiting van gemeentelieven, nú zijn er vele en veelsoortige vormen van gemeentelieven, die om andere (werk-)ruimten vragen."

Het eerstgenoemde is er de oorzaak van dat de kerkgebouwen voor de ter kerke gaande gemeente in het heden veel te groot zijn.

De als tweede genoemde verandering heeft tot gevolg dat de behoefte aan nevenruimten, die historische kerkgebouwen nauwelijks kennen, steeds groter werd. Mede daardoor verrees, met name in de jaren rond de eeuwenwisseling, in verscheidene gemeenten een tweede gebouw. Wij kennen ze allemaal, als Verenigingsgebouw, Gebouw voor Christelijke Belangen enz.

De kerkvoogden moeten dus hun aandacht (en hun penningen) verdelen.

Terugkerende naar het eerstgenoemde: de relatief hoge kosten van onderhoud, verwarming, verlichting, schoonhouden enz. zullen tot ieders verbeelding spreken, als men bedenkt dat een bezettingsgraad op zondagmorgen van 20 of 30 procent geen uitzondering is.

Dit alles geldt niet slechts de kerkgebouwen in de dorpen, doch ook die in de grotere steden. De Kerk die als gebruiker, plaatsvervangend voor de samenleving, cultuurmonumenten in-stand-houdt, is niet meer het corpus christianum uit de middeleeuwen en wordt door velen niet meer gezien en herkend als de hoedster van de samenleving.

De Kerk is ook getalsmatig niet meer zo'n groot deel van de samenleving dat het gerechtvaardigd is dat zij de symbolen van die samenleving (in dit geval kerken en torens) in-stand-houdt.

Ook op andere terreinen heeft de Kerk taken overgedragen aan algemene instellingen omdat deze taken een algemeen nut betroffen.

Uiteraard zonder dat de Kerk haar verantwoordelijkheid als deel van de samenleving uit het oog verliest.

Samenvattend menen wij te mogen konkluderen dat het instandhouden van cultuurmonumenten door de Kerk, als de eigenaresse van kerkgebouwen een zaak is die niet (meer) in overeenstemming is met de feitelijke verhoudingen en met het belang van de overheid en de samenleving, die als geheel verantwoordelijk dient te zijn voor wat het voorgelacht naliet.

En voorts dat de financiën van de Kerk steeds minder ruimte laten voor onderhoud en restauratie van monumentale kerken.

Als voordelen van een stichting, die in staat is waar nodig en gewenst die monumenten in eigendom over te nemen, worden genoemd:

- a. de met restauratie en onderhoud verband houdende problemen kunnen gecoördineerd worden aangepakt;
- b. het stellen van prioriteiten wordt mogelijk;
- c. de wijze waarop een monument wordt onderhouden, respectievelijk het moment waarop dit wordt aangeboden voor restauratie, hangt niet meer af van de toevallige welstand van de hervormde gemeente ter plaatse.
- d. er komt een breder draagvlak voor de fondsen-werving;

- e. de overheid krijgt een deskundig bemande gesprekspartner op dit terrein;
- f. meervoudig gebruik en openstelling als cultuurmonument is beter mogelijk (uiteraard met inachtneming van de aard van het kerkgebouw en de opinie van de omgeving over wat mogelijk en niet mogelijk is)."

Als nadelen welke mogelijk aan de aanpak via een stichting kunnen kleven worden genoemd:

- "a. het gevaar dat de betrokkenheid van de oorspronkelijke gebruikers en eigenaar bij het kerkgebouw gaandeweg minder wordt;
- b. meervoudig gebruik van het kerkgebouw kan door alle betrokkenen als een nadeel ervaren worden."

DOELSTELLINGEN VAN DE STICHTING OUDE GELDERSE KERKEN.

Na uitvoerige bespreking van de nota over "Beheer en bezit van historische kerkgebouwen in Gelderland" met diverse kerkbesturen, gemeentebesturen, provincie en rijk werd op 27 november 1974 de Stichting Oude Gelderse Kerken opgericht.

Volgens artikel 2 van de statuten is het doel van de stichting "Het bevorderen van de belangstelling voor historische kerkgebouwen in de provincie Gelderland en de instandhouding ervan, in de ruimste zin".

De stichting tracht dit doel volgens artikel 3 van de statuten te bereiken door:

- a. het verwerven, restaureren, bewaren, beheren en ter bezichtiging stellen van monumentale kerken en hun bijgebouwen in de ruimste zin;
- b. het streven naar een gebruik van de gebouwen zoveel mogelijk in overeenstemming met hun aard;
- c. het nemen van initiatieven op het gebied van adviezen, voorlichting, publikatie en het leggen van contacten met eigenaren van bouwwerken onder sub a bedoeld;

- d. het samenwerken met -en het coördineren van problemen en werkzaamheden van- derden, die als stichting of vereniging een soortgelijk doel nastreven en het verlenen van diensten aan deze instellingen;
- e. andere middelen, welke de bevordering van het doel der stichting kunnen dienen.

Volgens artikel 14 van de statuten wordt iedere gemeente waar één of meer kerkgebouwen eigendom van de stichting zijn een plaatselijke commissie benoemd welke tot taak heeft:

- a. lokaal de belangstelling voor het objekt en de stichting te wekken, te stimuleren en te onderhouden en de nodige financiële akties daarvoor te voeren;
- b. er op toe te zien dat de werkzaamheden aan de desbetreffende eigendommen en de exploitatie daarvan zich binnen het kader van het bestuursbeleid -in overeenstemming met de doelstelling der stichting- bewegen;
- c. de stichting van advies te dienen inzake de door de plaatselijke commissie beheerde eigendommen.

WERKWIJZE VAN DE STICHTING OUDE GELDERSE KERKEN

A. Overname en beheer van kerkgebouwen.

Het belangrijkste doel van de stichting is de instandhouding van de historische kerkgebouwen in Gelderland. Dit primaire doel tracht de stichting te realiseren door het verwerven en/of beheren van kerkgebouwen en door het adviseren van kerkbesturen aangaande het beheer van hun kerkgebouw.

Het stichtingsbestuur verenigt een financiële, technische, kunsthistorische en bestuurlijke deskundigheid waarop tot nu toe door een twintigtal kerkbesturen een beroep is gedaan.

De problemen bij de kerkbesturen doen zich vooral voor bij de procedures welke aan een restauratie vooraf gaan, bij het aanvragen en verkrijgen van (rijks)subsidie, bij het opstellen van een restauratieplan en bij het onderhoud van het kerkgebouw.

De kerken waarover een kontakt ontstaat krijgen één der bestuursleden als mentor aangewezen.

Deze mentor onderhoudt het kontakt tussen het bestuur van de stichting en de eigenaar van de kerk.

Het overleg met de kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente Wijchen-Leur resulteerde in 1976 in de overdracht van de dorpskerk in Leur aan de stichting.

Door de sterke groei van Wijchen en door de aanleg van een autosnelweg tussen Wijchen en Leur is het accent van deze hervormde gemeente steeds sterker op Wijchen komen te liggen. Het onderhoud van de kerk in Leur vormde naast het onderhoud van de kerk in Wijchen een zeer grote last voor de kerkelijke gemeente, een last die nu door de stichting is overgenomen. De hervormde gemeente zal het kerkgebouw om de week voor de eredienst blijven gebruiken.

Met de hervormde kerkvoogdijen in Groenlo en Batenburg is in het voorjaar 1978 het overleg afgerond dat tot de overdracht van de oude kerken van Groenlo en Batenburg aan de Stichting Oude Gelderse Kerken heeft geleid. Ook hier vormde het onderhoud en dringend herstel het grote probleem voor de kerkvoogdijen, waarbij in Groenlo met name de grootte van het kerkgebouw en in Batenburg de geringe omvang van de kerkelijke gemeente een rol speelden. De hervormde kerk te Batenburg wordt door de stichting in de jaren 1981/1982 gerestaureerd.

In bijzondere gevallen, waarbij de overdracht van het eigendom van de kerk aan de stichting op problemen stuit, zijn ook andere vormen van samenwerking mogelijk.

Zo restaureert de stichting op dit moment de synagoge te Winterswijk.

De restauratie van kerkgebouwen is mogelijk dankzij een meerjaren-subsidie afspraak met het Rijk en een daarop gebaseerd restauratie-programma. Mede door de hulp van provincie en gemeenten is de stichting in staat per jaar circa 600.000 gulden in restauraties te verwerken.

In principe is de stichting bereid elk monumentaal kerkgebouw over te nemen, ongeacht de staat waarin het kerkgebouw verkeert. De Stichting vraagt hierbij een toegift van de eigenaar van de kerk.

Deze toegift wordt beschouwd als een afkoopsom van de lasten, want terwijl het kerkgebouw behouden blijft en de kerkelijke gemeente het kerkgebouw kan blijven gebruiken is zij bevrijd van de lasten van onderhoud en verzekering. Maatstaf bij de bepaling van deze afkoopsom is de draagkracht van de kerkelijke gemeente, welke wordt afgemeten aan de jaarlijkse netto inkomsten van de kerk (diakonie goederen blijven buiten beschouwing) uit de goederen zoals landerijen en gebouwen.

Met de kerk worden ook de roerende goederen die door hun aard tot het kerkgebouw behoren zoals orgel, preekstoel en doopvont overgedragen, eventueel kunnen hiervan op verzoek van het kerkbestuur bepaalde stukken worden uitgesloten. Uiteraard wordt in de overdrachtsakte bepaald dat de stichting zonder toestemming van het kerkbestuur de overgedragen kerk niet aan derden mag verkopen. Daarnaast is het gebruikelijk dat in de overdrachtsakte een bepaling wordt opgenomen dat de kerkvoogdij onder bepaalde voorwaarden het kerkgebouw terug kan kopen indien dit bijvoorbeeld door verandering in de plaatselijke situatie gewenst is.

b. Propaganda en publikaties.

Voor een goed functioneren van de stichting is het van groot belang dat de doelstellingen ruime bekendheid krijgen en dat de stichting zich moreel en financieel gesteund weet door een grote kring van belangstellenden. Na de oprichting van de stichting werd hiertoe op ruime schaal het vouwblad "Red onze oude Gelderse Kerken" verspreid en wordt via de persmedia regelmatig aandacht aan het werk van de stichting geschonken.

Op dit moment telt de stichting ca. 3000 donateurs welke minimaal f 20,-- per jaar bijdragen. De donateurs ontvangen tweemaal per jaar een publikatie welke in een versterkte ringband kunnen worden ingevoegd.

De eerste publikatie "Een kerkenlandschap in vogelvlucht" van de hand van drs. A.G. Schulte werd op 23 december 1975 aan de Commissaris der Koning in Gelderland, mr. W.J. Geertsema, aangeboden. Hierna verschenen onder meer artikelen over de kerken te Leur en te Ooy, de synagoge te Winterswijk en over muur en gewelfschilderingen in de oude kerk te Aalten.

In samenwerking met de provinciale V.V.V. geeft de stichting een aantal vouwbladen uit met de kerkenroutes in Gelderland.

Jaarlijks organiseert de stichting voor donateurs en belangstellenden twee maal een excursie, waarvan er één gekoppeld is aan de jaarlijkse donateursvergadering. Zo werden onder meer excursies georganiseerd naar stadskerken in Harderwijk en Zutphen en naar dorpskerken rond Nijmegen en aan de zuidelijke veluwezoom.

Publikaties en excursies zijn voor de lokale pers veelal weer aanleiding om aandacht te geven aan de stichting. Op deze wijze tracht de stichting het eerste deel van haar doelstelling, het bevorderen van de belangstelling voor historische kerkgebouwen in Gelderland, te verwezenlijken.

C. Voorfinanciering restauratieplannen.

Vele dringend noodzakelijke restauraties in Gelderland worden niet aangevraagd doordat bij kerkbesturen de middelen ontbreken om het voor een subsidie-aanvraag noodzakelijke restauratieplan door een architect op te laten stellen. Sinds kort heeft de stichting de mogelijkheid geopend om de kosten van het restauratieplan voor te financieren. In overleg met het kerkbestuur kan een architect worden aangetrokken die een plan en een begroting opstelt, waarna bij de overheid subsidie voor de uitvoering van de restauraties wordt aangevraagd. Wanneer bij de uitvoering van de restauraties door Rijk, Provincie en Gemeente de subsidie op de plankosten aan het kerkbestuur wordt verstrekt dient de schuld aan de stichting te worden afgelost.

Door het openen van deze financieringsmogelijkheden hoopt het stichtingsbestuur dat in onze provincie meer restauraties worden aangevraagd en worden uitgevoerd.

D. Inventarisatie van kerkgebouwen.

Een probleem bij het werk van de stichting tot nu toe is dat er weliswaar bijna 300 kerken voorkomen op de lijst van beschermde monumenten maar dat van deze kerken een goed inzicht in de staat waarin ze verkeren en op welke wijze ze worden gebruikt, zowel bij Rijk (monumenten zorg) als Provincie, ontbreekt. Om een actief beleid te kunnen voeren en om prioriteiten te kunnen stellen is dit inzicht voor de stichting onontbeerlijk. Het stichtingsbestuur heeft daarom een begin gemaakt met een algehele inventarisatie van het Gelderse monumentaal kerkenbestand om in deze lacune te kunnen voorzien. In deze inventarisatie worden naast de kunsthistorische gegevens de bouwkundige situatie waarin het gebouw verkeert, het eigendom, het gebruik en eventuele restauratieplannen met de kosten daarvan opgenomen.

E. Samenwerkingsverband Oude Kerkenstichtingen.

Naast de Stichting Oude Gelderse Kerken en de reeds genoemde stichtingen in Groningen en Friesland bestaan er sinds kort ook in Holland en Zeeland provinciale kerkenstichtingen. De vijf stichtingen werken landelijk samen in het "Samenwerkingsverband Oude Kerken Stichtingen" waarbinnen wederzijdse ervaringen en informatie wordt uitgewisseld. Het samenwerkingsverband behartigt o.a. bij de rijksoverheid de gemeenschappelijke belangen. Ook op deze wijze wordt een bijdrage geleverd aan het behoud van oude kerken in Gelderland.

Juli 1981.